ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»
ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра реабілітаційних технологій

Освітня програма «Соціальна робота»

Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

«СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ
У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ»

Здобувача(чки) освіти:
Захлєбний Максим Петрович

Науковий керівник:
д.політ.н., проф. Давиденко В.В.

Рецензент:
к.пед.н., доц. Давидюк М. О.

Допущено до захисту рішенням реабілітаційних технологій
Протокол № 10 від «20» травня 2026 р.
Завідувач кафедри _____ Башинська О.І.
(підпис)

Вінниця 2026

ЗМІСТ

ВСТУП……..3
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ……6
1.1. Поняття та типологія сімей у складних життєвих обставинах……6
1.2. Сучасні підходи та методики соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах……11
1.3. Проблеми та виклики соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах……..16
Висновки до розділу 1……...21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦЬКОГО МІСЬКОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ……24
2.1. Аналіз кейсів соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах……..24
2.2. Емпіричне дослідження соціального супроводу сімей у СЖО в Вінницькому міському центрі соціальних служб…….....30
2.3. Оцінка результативності соціальної роботи та визначення системних проблем……...35
Висновки до розділу 2……...40
ВИСНОВКИ……...43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...……..46
ДОДАТКИ……..52

ВСТУП

Сучасне суспільство стикається з численними соціальними викликами, що впливають на функціонування сім'ї та добробут її членів. Значна кількість сімей опиняється у складних життєвих обставинах через економічні, соціальні, психологічні чи правові проблеми, що ускладнюють їхнє повноцінне функціонування. У таких умовах особливо важливою стає соціальна підтримка та професійна діяльність соціальних працівників, спрямована на подолання кризових ситуацій, відновлення соціальної стабільності та забезпечення гармонійного розвитку сім'ї.

Актуальність дослідження визначається необхідністю удосконалення механізмів соціальної роботи, підвищення її ефективності та забезпечення комплексної допомоги сім'ям у складних життєвих обставинах.

Стан наукової розробки проблеми. Сучасні наукові дослідження свідчать про необхідність удосконалення підходів до визначення сутності складних життєвих обставин, а також розвитку ефективних моделей соціальної роботи з сім'ями (Мартіросян Л., Григоренко К.; Шпиг Н.; Рудяк В.; Лютий В. та ін.). Значна увага приділяється впливу воєнного стану на функціонування сім'ї, що зумовлює появу нових соціальних ризиків та потреб (Трубавіна І., Вдовиченко Р., Поліщук І.).

Метою роботи є комплексний аналіз особливостей соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, та наукове обґрунтування шляхів підвищення ефективності їх соціального супроводу.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

- проаналізувати поняття та типологію сімей у складних життєвих обставинах;
- дослідити сучасні підходи та методики соціальної роботи з сім'ями у складних життєвих обставинах;
- виявити проблеми та виклики соціальної роботи з такими сім'ями;

- провести аналіз кейсів соціального супроводу сімей у Вінницькому міському центрі соціальних служб;
- реалізувати емпіричне дослідження соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах та оцінити його ефективність;
- визначити системні проблеми та розробити рекомендації щодо підвищення результативності соціальної роботи.

Об'єктом дослідження є соціальна робота з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, тоді як предметом виступають зміст, технології та результативність соціального супроводу таких сімей.

Предметом дослідженняє зміст, методичний інструментарій та умови забезпечення ефективності соціального супроводу таких сімей.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному узагальненні теоретичних підходів до соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також у подальшому розвитку практико-орієнтованих засад підвищення ефективності соціального супроводу.

У роботі уточнено зміст і структуру соціального супроводу з урахуванням сучасних викликів, зокрема умов воєнного стану, та обґрунтовано доцільність застосування мультидисциплінарного і травмоорієнтованого підходів у роботі з сім'ями.

Методи дослідження: аналіз наукової літератури, узагальнення, систематизація, порівняння, анкетування, аналіз практичного досвіду соціальної роботи.

Базою дослідження слугували матеріали практичної діяльності Вінницького міського центру соціальних служб, а також результати емпіричного дослідження, отримані шляхом анкетування фахівців соціальної сфери, що забезпечило поєднання теоретичного аналізу з практичним досвідом.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання у діяльності соціальних працівників, центрів соціальних служб та громадських організацій.

Емпіричну базу дослідження склали матеріали практичної діяльності Вінницького міського центру соціальних служб. Результати аналізу кейсів соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та сформовані на їх основі висновки були апробовані безпосередньо у професійній діяльності автора на базі зазначеної установи. Крім того, основні положення роботи були представлені та обговорені під час науково-практичних заходів і круглих столів у Вінницькому соціально-економічному інституті закладу вищої освіти «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження дослідження пройшли наукову апробацію шляхом участі у IV Міжнародній науково-практичній конференції *«*Актуальні питання сучасної науки: історія, теорія, практика*»* (м. Харків, Україна — м. Форт-Пірс, США, 15–17 квітня 2026 р.), а тези доповіді «Особливості соціальної роботи з сім’ями, що перебувають у складних життєвих обставинах» оприлюднені у мультидисциплінарному науковому часописі *«*Нотатки сучасної науки*»* (2026, № 35, С. 16–18).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (48 найменувань, із них 5 англійською мовою) та 1 додаток. Загальний обсяг -55 сторінок, з них 45 сторінок основного тексту. Робота ілюстрована 7 таблицями та 2 рисунками.

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

1.1. Поняття та типологія сімей у складних життєвих обставинах

На сучасному етапі в українському суспільстві спостерігається зростання кількості сімей, які потребують комплексної соціально-психологічної допомоги. Це зумовлено як проблемами у внутрішньосімейній взаємодії, так і труднощами у відносинах родини із соціальним оточенням. Сім'я у соціальній роботі розглядається як соціальний інститут, система взаємодії та первинний колектив. Водночас сучасна криза сім'ї проявляється у її неспроможності самостійно виконувати основні функції без зовнішньої підтримки, а в умовах війни цей стан поглиблюється через внутрішнє переміщення населення, зростання рівня бідності та психологічні наслідки війни [38].

Для позначення таких критичних станів у соціальній роботі використовується поняття «складні життєві обставини», що дозволяє системно оцінювати потреби родин і спрямовувати на них ефективну допомогу. Згідно із законодавством про соціальні послуги, складні життєві обставини розглядаються як сукупність чинників, що деструктивно впливають на здоров'я, розвиток та загальну життєдіяльність сім'ї. Ключовою ознакою таких обставин є те, що родина вичерпала власні ресурси й не здатна розв'язати проблему без сторонньої підтримки [2].У трактуванні Т. Коляди вони розглядаються як результат впливів ззовні або внутрішніх змін, що порушують адаптацію людини до життя і роблять неможливим задоволення основних життєвих потреб за допомогою попередніх моделей поведінки [29].

Отже, складні життєві обставини (СЖО) – це ситуації, що суттєво ускладнюють звичний ритм життя людини або сім'ї, створюючи дисбаланс між потребами та можливостями їхнього задоволення у повсякденному житті.Вони можуть виникати через різноманітні фактори: матеріальні нестатки, сімейні

конфлікти, проблеми зі здоров'ям, безробіття, нестабільне житло чи інші кризові умови. Такі фактори обмежують здатність родини повноцінно функціонувати у повсякденному житті.Такі обставини провокують виникнення емоційних та соціальних труднощів, що потребують спеціалізованої підтримки.

Існують різні підходи до класифікації СЖО. Деякі дослідники виділяють їх залежно від рівня участі людини у подіях: це можуть бути ситуації, пов'язані з хворобою, загрозою інвалідності або смертю; труднощі, що виникають під час виконання життєвих завдань; а також обставини, зумовлені соціальним впливом, зокрема конфлікти, тиск з боку суспільства або оцінки інших людей. Інші автори визначають СЖО як стан неможливості, коли особа не здатна реалізувати власні потреби, мотиви та цінності у конкретних життєвих умовах [5].Наслідки СЖО проявляються на різних рівнях, включно з індивідуальним та сімейним.

На індивідуальному рівні такі порушення адаптації призводять до того, що сім'я стає вразливою мікроінституцією, яка потребує сторонньої допомоги, а майже кожна родина може опинитися в зоні ризику [17, 24]. За словами М.А. Галагузова, сім'ї у СЖО характеризуються низьким соціальним статусом в одній або кількох сферах життєдіяльності, нездатністю виконувати покладені функції тазниженим рівнем адаптивності [31].

Залежно від характеру проблем, сім'ї у СЖОподіляються на три групи:

- сім'ї з матеріальними труднощами – пов'язані з безробіттям, відсутністю житла або потребою лікування членів родини; до цієї категорії належать багатодітні сім'ї, одинокі батьки, малозабезпечені родини та випускники інтернатів;
- сім'ї з юридичними проблемами – обмежені у знанні своїх прав і обов'язків або не мають достатніх коштів для відновлення документів;
- сім'ї з психологічними труднощами – серед них родини з дітьми перехідного віку, повторним шлюбом одного з батьків, проявами гіперконтролю, насильством у сім'ї або бездоглядністю дітей [24].

Важливо відрізняти життєву кризу від СЖО. Життєва криза є тимчасовим етапом розвитку особистості або сім'ї, який може бути подоланий власними ресурсами. Натомість СЖО характеризуються тривалістю, глибиною проблем та неможливістю їх подолання без сторонньої допомоги соціальних служб.

У науковій та практичній літературі сім'ї з серйозними труднощами часто називають «проблемними» або «не благополучними». До цієї категорії належать як родини з явними порушеннями виховання, так і формально успішні сім'ї, які не справляються зі своїми функціями.

Окрему групу становлять «сім'ї ризику», стабільність яких підірвана зовнішніми факторами: війною, безробіттям та бідністю. Постійне психоемоційне навантаження в таких родинах часто призводить до конфліктів та соціального сирітства [22].

До таких сімей належать багатодітні та неповні родини, ВПО, біженці, малозабезпечені сім'ї та сім'ї з особами з інвалідністю. Несвоєчасна підтримка цих родин може призвести до формування СЖО [2, 3].

У вузькому сенсі проблемні сім'ї - це ті, що не здатні ефективно вирішувати завдання розвитку на певній стадії життєвого циклу, а в широкому сенсі - родини, які не спроможні самостійно подолати сімейні проблеми. Неблагополучні сім'ї характеризуються низьким соціальним статусом та нездатністю виконувати покладені функції в одній або кількох сферах життєдіяльності. В. М. Шахрай пропонує поділ таких сімей на три групи: превентивні, сім'ї із загостреними соціальними суперечностями та родини, що втратили життєву перспективу.

Таким чином, поняття «вразлива сім'я» охоплює родини, які за певних умов мають високий ризик потрапляння у СЖО. Вчасна соціальна підтримка таких родин є ключовим чинником запобігання системній кризі сім'ї [22].

Різноманітність категорій осіб та сімей, які потребують соціальної підтримки, потребує їх чіткої класифікації для ефективної організації соціальної роботи. Систематизація цих груп за різними ознаками дозволяє конкретизувати об'єкти втручання та обрати відповідні види допомоги. На

основі опрацьованої наукової літератури та нормативно-правової бази, типологію осіб та сімей у СЖО представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація осіб та сімей у СЖО

Критерій класифікації	Категорії осіб / сімей
за суб'єктами	ВПО, учасники АТО/ООС та їхні сім'ї; жінки з ризиком відмови від дитини або жертви насильства; багатодітні та неповні сім'ї; засуджені до покарань без позбавлення волі.
за територіальним принципом	внутрішньо переміщені особи (в межах країни) та біженці (поза межами країни/міжнародний статус).
за об'єктивними причинами СЖО	жертви збройних конфліктів, політичних переслідувань, репресій або домашнього насильства.
за станом здоров'я та працездатністю	працездатні особи; особи, не здатні до самообслуговування (похилий вік, інвалідність, хронічні хвороби).
за трудовим статусом	офіційно працевлаштовані; зайняті неофіційно; зареєстровані безробітні; особи без офіційного статусу безробітного.
за житловим статусом	особи з власним житлом; бездомні особи (зокрема жертви торгівлі людьми, мігранти, особи після звільнення з місць позбавлення волі).
групи ризику щодо втрати житла	діти-сироти; мешканці гуртожитків; орендарі житла; особи з психічними розладами або залежностями; недієздатні особи.

Джерело: складено автором на основі [31]

Представлена типологія дозволяє визначити основні категорії отримувачів соціальних послуг, проте для ефективної допомоги важливо розуміти конкретні причини виникнення СЖО. Дестабілізація життєдіяльності сім'ї зазвичай є результатом комплексного впливу різних обставин, які потребують системного аналізу. Для зручності дослідження ці чинники доцільно розподілити за рівнями соціального впливу - від загальнодержавних (макрорівень) до безпосередньо внутрішньосімейних (мікрорівень). Такий підхід дозволяє простежити взаємозв'язок між зовнішніми умовами та внутрішнім станом родини.Структуру цих факторів наведено на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Класифікація факторів дестабілізації життєдіяльності сім'ї за рівнями соціального впливу

Розроблено автором на основі [7, 25, 28]

Усі перераховані чинники створюють передумови для виникнення складної життєвої ситуації. Проте варто підкреслити, що сама наявність одного з факторів ще не означає автоматичного встановлення статусу СЖО. Ключовим критерієм, згідно з Державним стандартом соціального супроводу, є результат оцінки потреб: якщо сім'я через ці обставини не може самостійно піклуватися про особисте життя та брати участь у суспільному житті, вона стає об'єктом соціального супроводу [25].

Отже, аналіз понять і типології сімей у СЖО дає змогу краще зрозуміти, чому родини опиняються у вразливому стані та які фактори на це впливають. Систематизація різних типів сімей і виділення основних ознак ризику дозволяє теоретично оцінити їхні потреби та закономірності розвитку кризових ситуацій. Таким чином, цей підпункт створює наукову основу для подальшого вивчення соціальної роботи з родинами, що опинилися у СЖО.

1.2. Сучасні підходи та методики соціальної роботи з сім’ями, які опинилися у складних життєвих обставинах

У сучасних умовах соціальна робота з сім’ями, які перебувають у СЖО, передбачає впровадження комплексу заходів, спрямованих на формування мотивації до здорового способу життя та самостійного розв’язання наявних проблем. Зокрема, це стосується подолання агресивної поведінки, налагодження внутрішньосімейних взаємин, забезпечення належного догляду за дітьми та покращення матеріального становища сім’ї.

В умовах війни суттєво зростає потреба у соціальній підтримці, що зумовлює розширення спектра соціальних послуг і впровадження нових підходів та методів роботи [10].

Важливою частиною є командне прийняття рішень щодо залучення сім’ї до програми підтримки та визначення відповідного спеціаліста для ведення випадку. Надання допомоги включає соціальне, психологічне, матеріальне та правове сприяння, консультування та координацію з іншими фахівцями, що забезпечує комплексне розв'язання проблем сім’ї. Завершення супроводу передбачає оцінку результативності втручання, оновлення індивідуального плану за потреби та документальне підбиття підсумків роботи [6].

На основі сучасних наукових досліджень та практичного досвіду соціальної роботи визначено ефективні методи, підходи та технології, що застосовуються під час супроводу сімей у СЖО. При цьому важливо розмежовувати ці поняття: методи виступають як конкретні інструменти впливу (консультування, медіація тощо), підходи визначають загальні принципи та логіку взаємодії (мультидисциплінарний, травмоорієнтований), а технології відображають організацію процесу надання допомоги (соціальний супровід, кейс-менеджмент). Таке розмежування забезпечує системність і наукову обґрунтованість соціальної роботи [7].

Технології соціальної роботи – це систематичний набір методів, процедур, технік і інструментів, які використовуються соціальними

працівниками для надання допомоги індивідам, сім’ям, групам та спільнотам. Ці технології допомагають ефективно розв'язувати соціальні проблеми, забезпечувати захист і підтримку, а також сприяти соціальній адаптації та інтеграції осіб у суспільство.

Сучасна соціальна робота з сім’ями у СЖО ґрунтується на комплексній оцінці потреб родини та її ресурсів. Вибір конкретних методів здійснюється залежно від типу проблем, життєвих обставин та цілей підтримки.

До основних методів належать:

- консультування – надання професійної допомоги сім’ї з метою усвідомлення проблем та пошуку шляхів їх вирішення;
- соціально-педагогічна робота – спрямована на розвиток членів сім’ї, підтримку дітей у навчанні та підвищення батьківської компетентності;
- медіація та врегулювання конфліктів – вирішення суперечок шляхом переговорів і досягнення взаємоприйнятних рішень;
- представництво інтересів – захист прав сім’ї та сприяння у задоволенні її потреб [16].

Залежно від характеру проблеми соціальні працівники надають консультативну, матеріальну, психологічну та юридичну допомогу. Зокрема, юридичне консультування передбачає сприяння в оформленні соціальних виплат, а психологічна підтримка є важливою у випадках насильства, втрати чи конфліктів у сім’ї. Також здійснюється залучення ресурсів державних і благодійних організацій [4].

У практиці соціальної роботи також застосовуються різні види соціальної допомоги, зокрема соціальна адаптація, інтеграція та реінтеграція, кризове втручання, правова допомога, посередництво, а також матеріальна й інформаційна підтримка, що забезпечують комплексний вплив на розв'язання проблем сім’ї.

Одним із провідних підходів є мультидисциплінарний, який передбачає залучення фахівців різних галузей для комплексного розв'язання проблем сім’ї [41].

Його реалізація базується на таких принципах:

- комплексність – врахування різних аспектів проблеми;
- колегіальність – спільна робота спеціалістів (соціальних працівників, психологів, юристів тощо);
- узгодженість дій – вироблення єдиної стратегії допомоги.

Діяльність таких команд здійснюється з дотриманням принципів доступності, добровільності, конфіденційності та індивідуального підходу [34].

Важливим теоретичним підґрунтям сучасної соціальної роботи є концепція життєстійкості, яка визначає здатність сім’ї долати труднощі та відновлюватися після криз. У практичній діяльності соціальний працівник застосовує цей підхід шляхом виявлення та розвитку внутрішніх ресурсів сім’ї, зміцнення соціальних зв’язків і підтримки адаптивних стратегій поведінки [36].

У зв’язку з наслідками воєнного конфлікту особливої актуальності набуває травмоорієнтований підхід (Trauma-Informed Care). Він передбачає побудову взаємодії з урахуванням травматичного досвіду клієнта та спрямований на запобігання повторній травматизації. У цьому підході акцент переноситься з оцінки поведінки людини на розуміння її життєвого досвіду.

Основними принципами травмоорієнтованого підходу є:

- безпека;
- довіра та прозорість;
- вибір і контроль клієнта;
- співпраця;
- орієнтація на сильні сторони [44].

Такий підхід є особливо важливим у роботі з сім’ями ВПО, військовослужбовців та постраждалих від насильства [37, 46].

Реалізація зазначених підходів здійснюється через соціальні технології, серед яких провідне місце займає соціальний супровід. Соціальні технології поєднують методи, прийоми та засоби діяльності фахівця відповідно до конкретної ситуації сім'ї [10].

Соціальний супровід є основною технологією роботи із сім'ями у СЖО та передбачає надання комплексної допомоги з метою відновлення їхніх функцій і підвищення самостійності [29]. Відповідно до державного стандарту, він включає оцінку потреб, планування допомоги, регулярну взаємодію з сім'єю та координацію інших послуг [16]. Термін надання послуги зазвичай становить до 6 місяців із можливістю продовження [40].

Базовою формою реалізації соціального супроводу є кейс-менеджмент (ведення випадку), який передбачає поетапну організацію роботи:

1. вхідний етап – аналіз інформації про сім'ю;
2. діагностичний – оцінка потреб;
3. планування – розробка індивідуального плану;
4. договірний – укладення угоди про надання послуг;
5. реалізація та моніторинг – виконання плану та оцінка результатів [35].

Серед моделей кейс-менеджменту виділяють:

- інтенсивного втручання;
- клінічну;
- зосереджену на сильних сторонах;
- брокерську [42].

Світова практика також підтверджує ефективність таких підходів, як системний, когнітивно-поведінковий, орієнтований на вирішення та психодинамічний, що сприяють розвитку ресурсів сім'ї та її соціальній адаптації [23].

Окрему увагу в контексті зарубіжного досвіду варто приділити варіативності моделей роботи з малозабезпеченими сім'ями, що детально аналізують В. Давиденко, О. Жукова та Л. Дяденко. Дослідники виокремлюють

кілька ключових стратегій: модель на основі відносин, яка фокусується на емоційній підтримці та подоланні сорому через травматичні події; адвокаційну модель, спрямовану на максимізацію доходів сім'ї шляхом отримання всіх гарантованих державою пільг; та модель критичної рефлексії, що передбачає аналіз структурних чинників бідності й оскарження стигматизації вразливих груп. Найбільш перспективною для вітчизняної практики є інтегрована модель, яка розглядає соціальну роботу як партнерство різних секторів (освіти, медицини, юриспруденції) для мобілізації як внутрішніх сил родини, так і ресурсів громади [12].

Впровадження таких підходів в Україні дозволяє не лише надавати матеріальну допомогу, а й стимулювати самостійність та відповідальність членів малозабезпечених сімей у подоланні життєвих труднощів.

Окремим сучасним напрямом є раннє втручання, спрямоване на підтримку дітей раннього віку з порушеннями розвитку та їхніх сімей. Ця послуга передбачає комплексну взаємодію медичних, соціальних та освітніх фахівців, а соціальний працівник виконує функції кейс-менеджера, забезпечуючи координацію допомоги та підтримку батьків [34]. Ефективне раннє втручання сприяє попередженню інституціалізації дитини та підвищенню якості життя сім'ї [21].

Отже, сучасна система соціальної роботи з сім'ями у СЖО орієнтується на цілісне бачення проблем сім'ї та поєднання різних рівнів професійного впливу. Її ефективність забезпечується узгодженим використанням інструментів практичної діяльності, концептуальних підходів і організаційних форм надання допомоги.

Актуальні тенденції розвитку соціальної роботи свідчать про посилення міжвідомчої взаємодії, впровадження клієнтоорієнтованих і травмо чутливих практик, а також зосередження уваги на розвитку внутрішніх ресурсів сім'ї.

У цілому це дозволяє розглядати сучасну соціальну роботу не лише як систему реагування на проблеми, а як механізм підтримки, відновлення та зміцнення спроможності сім'ї до самостійного функціонування.

1.3. Проблеми та виклики соціальної роботи з сім’ями у складних життєвих обставинах

Соціальна робота з сім’ями у СЖО в Україні характеризується наявністю комплексних проблем, які суттєво ускладнюють процес надання ефективної допомоги. В умовах воєнного стану ці виклики значно загострюються, оскільки зростає кількість вразливих категорій населення, ускладнюється доступ до ресурсів та підвищується психологічне навантаження як на отримувачів соціальних послуг, так і на фахівців.

У сучасних умовах соціальні працівники змушені поєднувати виконання базових функцій із реагуванням на кризові ситуації, координацією міжвідомчої взаємодії та підтримкою власної професійної стійкості. Це свідчить про багаторівневий характер проблем, що охоплюють організаційно-правову, особистісно-професійну, технологічну та воєнну сфери. З метою систематизації зазначених викликів доцільно згрупувати їх у відповідні категорії (табл. 1.2).

Таблиця 1.2.

Класифікація основних викликів та проблем
соціальної роботи з сім’ями у СЖО

Категорія	Основний зміст
Організаційно-правові	складна паперова звітність, недосконаліть окремих законів та слабка взаємодія між різними соціальними службами.
Особистісно-професійні	психологічний опір сім’ї, відсутність мотивації до змін, а також ризики емоційного вигорання самих фахівців.
Технологічні та інноваційні	брак цифрових навичок у клієнтів, обмежений доступ до комп’ютерної техніки та питання безпеки даних у мережі.
Виклики воєнного стану	проблеми, пов’язані з внутрішнім переміщенням сімей (ВПО), втратою майна, психологічними травмами та фізичною небезпекою.

Представлена класифікація дозволяє комплексно проаналізувати чинники, що впливають на ефективність соціальної роботи, а також визначити ключові бар'єри у взаємодії з сім'ями у СЖО.

Суттєві труднощі у сфері соціальної роботи пов'язані передусім з організаційно-правовими аспектами функціонування системи соціального захисту. Аналіз сучасного стану надання соціальних послуг сім'ям у СЖО, проведений у дослідженні О. Дворник, свідчить про наявність системних проблем, пов'язаних із реформуванням галузі та недостатнім ресурсним забезпеченням. Попри оновлення нормативно-правової бази після прийняття Закону України «Про соціальні послуги» у 2020 році, практична реалізація його положень залишається неповною. Це проявляється у функціонуванні Реєстру надавачів послуг у тестовому режимі, а також у невідповідності між офіційними класифікаторами та фактичними базами даних [15].

Важливим обмеженням ефективності соціальної роботи є кадровий та фінансовий дефіцит. Недостатнє фінансування призводить до скорочення кількості фахівців та зниження якості послуг. Домінування державного сектору (понад 93% надавачів) свідчить про недостатній розвиток альтернативних форм надання допомоги. Крім того, лише 1,6% суб'єктів здатні забезпечити повний спектр соціальних послуг, що значно обмежує можливості комплексної підтримки сімей [15].

Суттєвою проблемою є також недостатня координація між різними інституціями. Взаємодія між органами влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями часто є фрагментарною, що ускладнює своєчасне виявлення сімей у СЖО та призводить до дублювання функцій або втрати інформації [32]. Додаткові труднощі виникають у процесі узгодження діяльності з міжнародними гуманітарними організаціями, що знижує оперативність реагування на кризові ситуації [27].

Отже, організаційно-правові проблеми обмежують ефективність соціальної роботи через недосконаліть нормативної бази, дефіцит ресурсів та

слабку міжвідомчу координацію, що ускладнює надання комплексної допомоги сім’ям.

Не менш значущими є виклики, пов’язані з особистісно-професійним виміром діяльності соціальних працівників. Специфіка їхньої роботи передбачає постійний контакт із травматичним досвідом клієнтів, що формує високий рівень емоційного навантаження. У таких умовах поширеним явищем стає синдром професійного вигорання, який проявляється у виснаженні, зниженні мотивації та поступовій втраті емпатії [20]. Основними чинниками його виникнення є надмірне навантаження, бюрократизація процесів, нечіткість професійних ролей та обмеженість ресурсів.

Додатковим ризиком є вторинна травматизація, яка виникає внаслідок постійного контакту з травматичними історіями клієнтів. Вона проявляється через підвищену тривожність, емоційне виснаження та уникнення професійних ситуацій, пов’язаних із травмою [47]. У поєднанні з вигоранням це створює загрозу не лише для психічного здоров’я працівників, а й для стабільності функціонування соціальних служб.

В умовах воєнного стану ці ризики посилюються через додаткові чинники:

- надмірний стрес від постійної роботи з людьми, які постраждали від насильства чи втратили дім;
- дефіцит ресурсів, коли через брак матеріальної допомоги чи житла фахівець не може повноцінно розв’язати проблему сім’ї;
- етичні дилеми, що виникають під час прийняття складних рішень у стислі терміни;
- особистий досвід війни, адже соціальні працівники перебувають у тих самих умовах, що й клієнти (повітряні тривоги, страх за близьких, побутові труднощі) [43].

Крім того, спостерігається розрив між рівнем підготовки фахівців та реальними вимогами практики, що ускладнює ефективне вирішення складних кейсів [26].

Таким чином, особистісно-професійні виклики пов’язані з високим рівнем емоційного навантаження, ризиками вигорання та недостатньою готовністю фахівців до роботи в кризових умовах, що безпосередньо впливає на якість соціальної допомоги.

В умовах цифрової трансформації суспільства особливого значення набувають технологічні виклики, що безпосередньо впливають на доступність соціальних послуг. Однією з ключових є цифровий розрив, який проявляється у нерівному доступі до інформаційно-комунікаційних технологій серед різних груп населення. Вразливі категорії сімей часто не мають необхідного обладнання або навичок для користування електронними сервісами, що обмежує їх доступ до соціальних послуг [45].

Недостатній рівень інформатизації галузі також є суттєвою перешкодою. За даними дослідження, близько 69% надавачів соціальних послуг не мають офіційного представництва в Інтернеті, що ускладнює доступ населення до інформації про можливості отримання допомоги [15].

Крім того, існує значна нерівність у доступі до Інтернету між міськими та сільськими територіями, що обмежує можливості дистанційної підтримки. Частина населення взагалі не користується цифровими технологіями або робить це нерегулярно, що поглиблює соціальну ізоляцію [39].

У контексті подолання зазначених бар’єрів важливо розмежовувати поняття цифрового доступу та реальної соціальної інтеграції. Як зазначає Ганна Давиденко у монографії «Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу», цифрова інклюзія є зустрічним процесом і необхідною передумовою для реалізації соціальної діджиталізації. Якщо перша зосереджена на забезпеченні справедливого доступу до обладнання та розвитку навичок цифрової грамотності, то соціальна діджиталізація передбачає глибинну інтеграцію технологій у соціокультурні практики для покращення економічних

та життєвих результатів. Проте, у роботі з сім’ями в СЖО існує ризик, що стрімка діджиталізація послуг без належного рівня попередньої інклюзії може посилити наявні диспропорції та створити нові практики відчуження. Це відбувається тоді, коли цифрові інструменти використовуються у спосіб, що ігнорує реальний рівень технологічної грамотності вразливих груп, фактично виключаючи їх із загального цифрового процесу надання допомоги[14].

Важливим аспектом є також забезпечення інформаційної безпеки. Робота з конфіденційними даними потребує впровадження ефективних механізмів захисту як на рівні держави, так і на рівні окремих користувачів [11].

Отже, технологічні виклики зумовлені цифровою нерівністю, недостатньою інформатизацією системи та ризиками кібербезпеки, що ускладнює доступ сімей до соціальних послуг та знижує ефективність їх надання.

Окрему групу становлять виклики, зумовлені воєнним станом, які мають комплексний і системний характер. Повномасштабна війна суттєво трансформувала систему соціальної роботи в Україні, загострivши наявні проблеми та сформувавши нові виклики. Зокрема, значно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб та сімей, які потребують комплексної підтримки [27].

Основними проявами цих викликів є руйнування інфраструктури, обмеження доступу до територій, підвищені ризики для безпеки працівників та глибока психосоціальна травматизація населення. У таких умовах сім’ї часто втрачають здатність самостійно долати життєві труднощі, що підвищує навантаження на соціальні служби.

Соціальні працівники також зазнають значного впливу воєнних факторів, поєднуючи професійні обов’язки з особистими переживаннями, що посилює ризики емоційного виснаження та знижує ефективність роботи [43].

Таким чином, виклики воєнного стану мають комплексний характер і суттєво ускладнюють як організацію соціальної допомоги, так і її практичну реалізацію.

Отже, проблеми соціальної роботи з сім’ями у СЖО мають системний і взаємопов’язаний характер. Організаційно-правові, особистісно-професійні, технологічні та воєнні виклики не існують ізольовано, а взаємно підсилюють один одного, що знижує ефективність соціальних послуг. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до їх подолання, який передбачає вдосконалення нормативної бази, розвиток кадрового потенціалу, впровадження інноваційних технологій та посилення міжвідомчої взаємодії.

Висновки до розділу 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи здійснено комплексний теоретико-аналітичний аналіз соціальної роботи з сім’ями, які перебувають у СЖО.

У ході дослідження уточнено зміст поняття «складні життєві обставини», які визначено як комплекс факторів різного походження, що призводять до порушення життєдіяльності сім’ї та знижують її здатність самостійно забезпечувати базові потреби. Обґрунтовано, що визначальною характеристикою СЖО є не лише наявність проблем, а й вичерпання внутрішніх ресурсів родини, що зумовлює необхідність залучення зовнішньої підтримки. Встановлено, що такі обставини мають багатофакторний характер і формуються під впливом економічних, соціальних, психологічних та воєнних чинників, які взаємодіють між собою.

Проаналізовано типологію сімей у СЖО, що дало змогу систематизувати їх за різними критеріями, зокрема за соціальним статусом, станом здоров’я, житловими умовами, правовим становищем та рівнем адаптації. Доведено, що сучасний підхід до класифікації має бути комплексним і враховувати не лише матеріальні аспекти, а й психологічні та соціальні характеристики сім’ї. Це забезпечує більш точне визначення потреб клієнтів і дозволяє підвищити адресність соціальних послуг. Окремо підкреслено значення раннього

виявлення сімей групи ризику як важливої умови попередження поглиблення кризових явищ.

Дослідження сучасних підходів до соціальної роботи засвідчило, що її ефективність досягається за рахунок інтеграції різних рівнів професійного впливу. Встановлено, що поєднання методів (консультування, медіація, представництво інтересів), підходів (мультидисциплінарного, травмоорієнтованого) та технологій (соціального супроводу, кейс-менеджменту) забезпечує комплексне вирішення проблем сім'ї. Особливу увагу приділено мультидисциплінарному підходу, який сприяє узгодженості дій різних фахівців, та травмоорієнтованому підходу, що дозволяє враховувати наслідки психотравмувальних подій і мінімізувати ризики повторної травматизації клієнтів.

Обґрунтовано, що концепція життєстійкості є важливим напрямом сучасної соціальної роботи, оскільки вона спрямована на активізацію внутрішніх ресурсів сім'ї та формування здатності до самостійного подолання труднощів. Визначено, що провідною технологією роботи з сім'ями у СЖО є соціальний супровід, який реалізується через механізм кейс-менеджменту. Його поетапна структура забезпечує послідовність дій фахівця, контроль за результатами та можливість коригування індивідуального плану допомоги відповідно до змін у ситуації сім'ї.

У процесі аналізу проблем і викликів встановлено, що соціальна робота у цій сфері ускладнюється впливом взаємопов'язаних факторів. До них належать організаційно-правові обмеження, що проявляються у недосконалості нормативної бази та недостатній координації між установами; кадрові та ресурсні проблеми, які впливають на доступність послуг; а також значне емоційне навантаження на фахівців, що спричиняє ризики професійного вигорання та вторинної травматизації. Окремо визначено технологічні бар'єри, пов'язані з цифровою нерівністю, які обмежують доступ сімей до соціальних сервісів.

Доведено, що особливого значення набувають виклики, спричинені воєнним станом, які посилюють наявні проблеми та формують нові ризики для сімей і системи соціального захисту загалом. Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, психосоціальна травматизація населення та обмеженість ресурсів значно ускладнюють організацію соціальної допомоги.

Окрему увагу приділено аналізу зарубіжного досвіду та інноваційним векторам розвитку галузі. Встановлено, що ефективність підтримки сімей у СЖО значною мірою залежить від впровадження цифрової інклюзії, яка є базовою умовою для успішної соціальної діджиталізації та запобігання новим практикам відчуження вразливих груп.

Водночас, аналіз світових моделей соціальної роботи (на основі відносин, адвокації, критичної рефлексії) дозволив обґрунтувати переваги інтегрованого підходу. Доведено, що перехід до партнерської взаємодії та стратегій розширення можливостей сприяє не лише подоланню матеріальних труднощів, а й стимулює самостійність та відповідальність членів родини, що є критично важливим для стабілізації життєдіяльності сім’ї в умовах сучасних викликів.

Таким чином, результати теоретичного аналізу свідчать про необхідність комплексного, системно організованого підходу до соціальної роботи з сім’ями у СЖО, який передбачає поєднання різних методів, підходів і технологій, а також посилення міжвідомчої взаємодії.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ВІННИЦЬКОГО МІСЬКОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

2.1. Аналіз кейсів соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах

Практичний аналіз реалізації соціальної роботи з сім’ями, які перебувають у СЖО, потребує детального вивчення конкретних прикладів професійного втручання. Використання кейс-методу дозволяє не лише реконструювати послідовність надання соціальних послуг, а й оцінити результативність застосованих методів у реальних життєвих ситуаціях на базі Вінницького міського центру соціальних служб. Такий підхід дає змогу виявити характерні особливості взаємодії фахівців із різними категоріями вразливих сімей.

Вінницький міський центр соціальних служб (ВМЦСС) є комунальною установою, діяльність якої спрямована на надання соціальних послуг особам та сім’ям, що перебувають у СЖО. Основною метою функціонування Центру є забезпечення комплексної підтримки вразливих категорій населення, сприяння їх соціальній адаптації та подоланню кризових ситуацій.

Діяльність ВМЦСС здійснюється відповідно до чинного законодавства України, зокрема Законів України «Про соціальні послуги», «Про охорону дитинства», «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також на основі постанов Кабінету Міністрів України та місцевих програм соціального захисту [1].

Центр забезпечує надання послуг таким категоріям населення: сім’ям з дітьми, особам з інвалідністю, внутрішньо переміщеним особам, військовослужбовцям, особам, які постраждали від домашнього насильства, дітям-сиротам та особам, що перебувають у конфлікті із законом.

Діяльність установи має комплексний характер і базується на міжвідомчій взаємодії з освітніми, медичними, правоохоронними установами та громадськими організаціями, що забезпечує надання соціальної, психологічної, правової та інформаційної допомоги [9].

Одним із пріоритетних напрямів діяльності ВМЦСС є запобігання та протидія домашньому насильству. Центр забезпечує як екстрене реагування на випадки насильства, так і проведення профілактичної роботи у громадах шляхом реалізації інформаційних кампаній, тренінгів та просвітницьких заходів [8].

Важливу роль у цій діяльності відіграє мобільна бригада соціально-психологічної допомоги, яка здійснює оперативні виїзди у кризових ситуаціях.

Відповідно до Порядку № 896, у разі виникнення загрози життю чи здоров'ю членів сім'ї, фахівці Центру здійснюють виїзд протягом одного робочого дня з метою оцінки ситуації та надання необхідної допомоги [16].

Емпіричну основу дослідження становлять матеріали, отримані в процесі проходження виробничої практики у Вінницькому міському центрі соціальних служб, а також узагальнений досвід здійснення соціального супроводу сімей у СЖО[18].

Емпіричним і методологічним підґрунтям для використання кейс-методу у дослідженні соціального супроводу сімей у СЖО стала концепція, викладена у роботі Сейко, Ситняківської та Павлик. Автори підкреслюють, що кейс-стаді (case study, метод конкретних ситуацій) є активним методом навчання, який ґрунтується на аналізі реальних проблемних ситуацій та передбачає їх детальне дослідження, обговорення і розробку можливих рішень. Такий підхід дозволяє поєднати практичну і теоретичну підготовку, формує професійну компетентність і розвиває здатність до критичного мислення, комунікативні та аналітичні навички[33].

З метою дотримання етичних норм та принципів конфіденційності персональні дані отримувачів соціальних послуг було змінено або узагальнено.

Кейс 1. Соціальний супровід сім’ї, яка постраждала від домашнього насильства

До Вінницького міського центру соціальних служб звернулася жінка 34 років із двома малолітніми дітьми. Сім’я проживала разом із чоловіком, який систематично вчиняв фізичне та економічне насильство. Раніше жінка не зверталася по допомогу через фінансову залежність та страх ескалації конфлікту.

У результаті первинної оцінки було встановлено такі проблеми:

- загроза життю та здоров’ю членів сім’ї;
- психоемоційна травматизація дітей;
- відсутність фінансової автономії жінки;
- соціальна ізоляція сім’ї.

Ситуація характеризується наявністю прямої загрози безпеці та потребує невідкладного втручання. Водночас залежність жінки від кривдника ускладнює процес виходу з кризової ситуації.

З метою розв’язання ситуації було застосовано комплекс заходів:

- проведення оцінки потреб сім’ї;
- організація екстреного розміщення у кризовій кімнаті;
- надання психологічної допомоги жінці та дітям;
- юридичне консультування щодо отримання обмежувального припису;
- здійснення соціального супроводу з орієнтацією на відновлення самостійності клієнтки.

Ефективність втручання зумовлена своєчасністю реагування та комплексністю наданих послуг. Ключову роль відіграло поєднання безпекових заходів і психологічної підтримки. Водночас процес соціальної реадаптації має тривалий характер і залежить від здатності клієнтки до самостійного функціонування.

Соціальний супровід сімей, які перебувають у СЖО, є одним із ключових напрямів діяльності Центру. Основною метою є стабілізація життєвої ситуації сім'ї, підвищення її самостійності та інтеграція у громаду [6].

Окрему увагу приділено внутрішньо переміщеним особам, які потребують адаптації до нових умов проживання, працевлаштування та доступу до соціальних послуг [1].

Кейс 2. Соціальний супровід сім'ї внутрішньо переміщених осіб

Сім'я з дитиною шкільного віку перемістилася з прифронтової території до м. Вінниці. Родина не мала стабільного доходу та соціальних зв'язків у новій громаді.

Основні проблеми:

- соціальна дезадаптація;
- матеріальна нестабільність;
- труднощі доступу до освітніх і реабілітаційних послуг для дитини з особливими освітніми потребами;
- відсутність соціального середовища що підтримує.

Ситуація ускладнюється впливом стресових факторів, пов'язаних із вимушеним переселенням.

Було реалізовано такі заходи:

- оцінка потреб сім'ї;
- інформування щодо доступних соціальних програм;
- допомога в оформленні соціальних виплат;
- сприяння працевлаштуванню одного з батьків;
- організація доступу до освітніх і реабілітаційних послуг.

Результативність соціального супроводу у такому випадку залежить від зовнішніх чинників, зокрема ресурсів громади. Попри позитивні зрушення, процес інтеграції має тривалий характер. Найбільш ефективними виявилися заходи, спрямовані на відновлення економічної стабільності сім'ї.

Важливим напрямом діяльності ВМЦСС є запобігання соціальному сирітству та підтримка сімей, у яких існує ризик вилучення дитини. Основний акцент робиться на збереженні біологічної сім'ї та підвищенні батьківського потенціалу [8].

Кейс 3. Робота з сім'єю щодо попередження соціального сирітства

До Центру надійшло повідомлення від закладу освіти щодо сім'ї, в якій спостерігалося неналежне виконання батьківських обов'язків.

Виявлені проблеми:

- ризик вилучення дитини із сім'ї;
- незадовільні житлово-побутові умови;
- низький рівень батьківської компетентності;
- конфлікти між батьками та дитиною.

Ситуація має внутрішню суперечність: з одного боку - загроза для дитини, з іншого - потенціал збереження сім'ї.

Застосовано такі методи:

- оцінка умов проживання;
- розробка індивідуального плану соціального супроводу;
- проведення консультацій з батьками;
- психологічна підтримка;
- медіація між сім'єю та школою;
- допомога у покращенні побутових умов.

Отже, результативність соціального супроводу у даному кейсі значною мірою залежала не лише від професійних дій фахівця, а й від зовнішніх чинників, зокрема соціально-економічної ситуації, наявності підтримки з боку оточення та рівня мотивації клієнта до змін. Попри часткове досягнення поставлених цілей, кейс демонструє, що у СЖО процес стабілізації сім'ї є тривалим і потребує системної, міжвідомчої та безперервної підтримки.

Ефективність роботи зумовлена тривалістю та системністю втручання. Важливу роль відіграла мотивація батьків до змін. Разом із тим, подібні кейси

характеризуються ризиком рецидиву проблем, що потребує подальшого контролю з боку соціальних служб.

З метою узагальнення результатів проведеного кейс-аналізу соціального супроводу сімей у СЖО було здійснено порівняльну характеристику розглянутих ситуацій за ключовими критеріями: тип проблеми, зміст втручання, отримані результати та рівень ефективності соціальної роботи (див. табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика кейсів соціального супроводу сімей у СЖО

Тип проблеми	Методи соціальної роботи	Результат втручання	Оцінка ефективності
Домашнє насильство, загроза безпеці	Екстрене втручання, кризове розміщення, психологічна допомога, юридичний супровід	Усунення безпосередньої загрози, стабілізація психоемоційного стану, ініціювання процесу виходу з кризової ситуації	Висока (завдяки оперативності та комплексності втручання)
Соціальна дезадаптація ВПО, матеріальна нестабільність, особливі потреби дитини	Соціальний супровід, міжвідомча взаємодія, сприяння працевлаштуванню, забезпечення доступу до послуг	Часткова інтеграція у громаду, покращення матеріального становища, отримання необхідних послуг	Середня-висока (залежить від ресурсів середовища)
Ризик соціального сирітства, низька батьківська компетентність	Консультування, соціальний супровід, розвиток батьківських навичок, медіація	Покращення умов проживання, підвищення відповідальності батьків, зниження ризику вилучення дитини	Висока (за умови тривалої роботи та мотивації сім'ї)

Джерело: розроблено автором на основі матеріалів дослідження

Аналіз даних, наведених у табл. 2.1, дозволяє виявити спільні та відмінні характеристики соціального супроводу залежно від типу СЖО. Зокрема, встановлено, що ефективність соціальної роботи безпосередньо пов'язана з характером проблеми, своєчасністю втручання та рівнем залучення ресурсів міжвідомчої взаємодії.

У випадках, що передбачають безпосередню загрозу життю та здоров’ю клієнтів (кейс 1), ключовим чинником ефективності є оперативність реагування та застосування комплексу невідкладних заходів. Поєднання кризового втручання, психологічної підтримки та правового захисту забезпечує швидке досягнення стабілізаційного ефекту.

Водночас результати аналізу свідчать, що у ситуаціях, пов’язаних із соціальною адаптацією внутрішньо переміщених осіб (кейс 2), ефективність соціального супроводу значною мірою залежить від зовнішніх умов, зокрема доступності соціальних ресурсів, можливостей працевлаштування та рівня розвитку інфраструктури громади. Це обумовлює більш тривалий та поетапний характер досягнення позитивних змін.

У процесі роботи з сім’ями, які перебувають у ризику соціального сирітства (кейс 3), визначальним чинником ефективності є тривалість і системність соціального супроводу, а також рівень мотивації клієнтів до змін. Застосування консультативних, освітніх та медіаційних методів сприяє підвищенню батьківської компетентності та збереженню сімейного середовища для дитини. Проведений аналіз показав, що незалежно від типу проблеми, найбільш результативним є поєднання індивідуального підходу до клієнта з міжвідомчою взаємодією, що забезпечує комплексність надання соціальних послуг.

Узагальнення проаналізованих кейсів соціального супроводу дозволяє зробити висновок, що у більшості випадків сім’ї стикаються з комплексом взаємопов’язаних проблем, серед яких домінують матеріальна нестабільність, психоемоційна напруженість, наслідки травматичних подій та порушення внутрішньосімейних зв’язків.

2.2. Емпіричне дослідження соціального супроводу сімей у СЖО в Вінницькому міському центрі соціальних служб

Емпіричне дослідження соціального супроводу сімей, які перебувають у СЖО, було проведене на базі Вінницького міського центру соціальних служб у процесі проходження виробничої практики. Залучення матеріалів практичної діяльності дозволило отримати певні дані щодо організації соціальної роботи та оцінити її ефективність у реальних умовах функціонування установи [18].

Метою дослідження є аналіз особливостей здійснення соціального супроводу сімей у СЖО та оцінка результативності застосовуваних методів соціальної роботи. Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання: проаналізувати структуру отримувачів соціальних послуг, виявити основні проблеми сімей, дослідити методи соціальної роботи, оцінити ефективність соціального супроводу та визначити труднощі, що виникають у діяльності фахівців.

У процесі дослідження застосовано комплекс методів, зокрема аналіз документації (індивідуальних планів соціального супроводу, актів оцінки потреб), спостереження за роботою фахівців, а також анкетування працівників Центру.Анкетування соціальних працівників дозволило отримати узагальнені дані щодо ефективності соціального супроводу сімей у СЖО. Анкета містила як закриті, так і відкриті запитання, що дало змогу поєднати кількісний та якісний аналіз отриманих результатів (див. додаток А).

Оцінювання здійснювалося за шкалою Лайкерта, що дозволило визначити рівень задоволеності ефективністю соціальної роботи та виявити основні проблеми її реалізації.

Емпіричну базу дослідження становили матеріали 10 випадків соціального супроводу сімей, які перебували на обліку у ВМЦСС, а також результати анкетування 20 фахівців із соціальної роботи. Узагальнення

отриманих даних дало змогу визначити основні категорії сімей залежно від типу СЖО. Відповідний розподіл представлено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Структура сімей за типом СЖО

Тип СЖО	Кількість сімей	Частка (%)
Домашнє насильство	6	30
ВПО	5	25
Ризик соціального сирітства	4	20
Малозабезпеченість	3	15
Інші	2	10

Джерело: складено автором на основі проведеного емпіричного дослідження

Аналіз даних, наведених у табл. 2.2, свідчить, що найбільш поширеними є випадки, пов’язані з домашнім насильством (30%) та вимушеним переселенням (25%). Це відображає сучасні соціальні виклики та підтверджує необхідність посилення соціальної підтримки зазначених категорій населення.

Аналіз відповідей соціальних працівників, отриманих під час анкетування, дозволив виокремити ключові проблеми, що найбільше впливають на ефективність соціальної роботи, та систематизувати основні виклики. Ці дані були представлені у вигляді діаграми (див. рис. 2.1), яка відображає розподіл основних проблем, з якими стикаються родини у СЖО, за оцінкою працівників соціальної сфери. Розподіл проблем наведений у відсотках, що відповідають кількості відповідей респондентів.

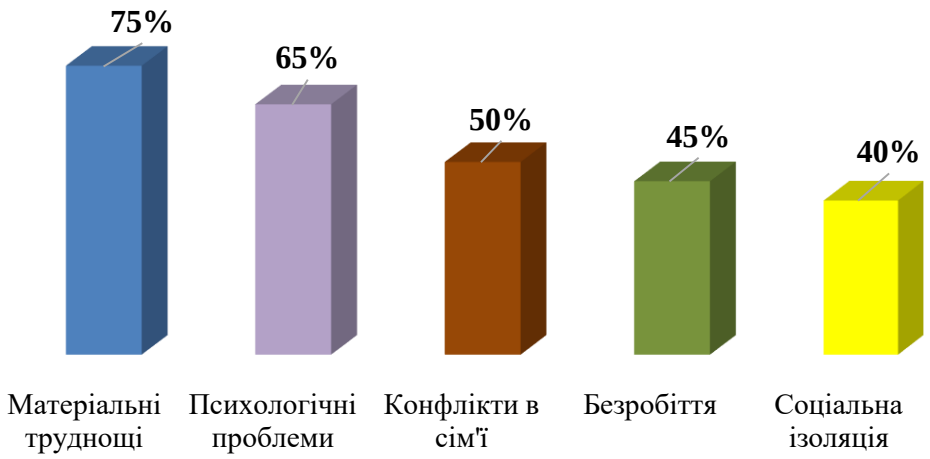

Рис. 2.1. Основні проблеми родин у СЖО

Джерело: складено автором на основі проведеного емпіричного дослідження

Як видно з рисунка 2.1, домінантними є матеріальні труднощі (75%), що свідчить про складне економічне становище значної частини сімей. Висока частка психологічних проблем (65%) зумовлює необхідність інтеграції психологічної допомоги у процес соціального супроводу. Водночас слід зазначити, що у більшості випадків спостерігається поєднання кількох проблем, що підсилює складність роботи з такими сім’ями та потребує комплексного підходу.

Аналіз практичної діяльності фахівців дозволив визначити основні методи соціальної роботи, які застосовуються у процесі соціального супроводу. Узагальнені дані подано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Методи соціальної роботи з сім’ями у СЖО

Метод	Частотазастосування (%)
Соціальний супровід	100
Консультування	85
Психологічна допомога	70
Інформування	65
Міжвідомча взаємодія	60

Джерело: складено автором на основі проведеного емпіричного дослідження

Згідно з даними табл. 2.4, соціальний супровід є базовою формою роботи та застосовується у всіх випадках. Високий рівень використання консультування та психологічної допомоги свідчить про орієнтацію соціальної роботи на підтримку як матеріального, так і психоемоційного стану клієнтів. Наявність міжвідомчої взаємодії підтверджує комплексний характер соціального супроводу.

Оцінка ефективності соціального супроводу здійснювалася на основі аналізу досягнення цілей індивідуальних планів та загальної динаміки змін у життєвій ситуації сімей. Результати оцінювання наведено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Оцінка ефективності соціального супроводу

Рівень ефективності	Кількість випадків	Частка (%)
Висока	8	40
Середня	9	45
Низька	3	15

Джерело: складено автором на основі проведеного емпіричного дослідження

Отримані результати свідчать про те, що більшість респондентів оцінюють ефективність соціального супроводу як середню або достатню. Це може свідчити про наявність як позитивних результатів роботи, так і певних системних проблем, що знижують її результативність.

Аналіз відповідей дозволив виявити основні труднощі у роботі соціальних працівників, серед яких: надмірне навантаження, недостатність ресурсного забезпечення, складність взаємодії з іншими установами, а також формальний підхід до ведення випадку.

Водночас респонденти відзначають, що соціальний супровід є необхідним та ефективним інструментом підтримки сімей, оскільки дозволяє комплексно розв'язувати їхні проблеми.

Результати анкетування фахівців соціальної роботи дозволили уточнити основні проблеми, що виникають у процесі діяльності. Зокрема, всі опитані

фахівці відзначили недостатність матеріальних і кадрових ресурсів, 80% вказали на низьку мотивацію клієнтів до змін, а 60% - на труднощі міжвідомчої взаємодії. Отримані результати підтверджують, що ефективність соціального супроводу залежить не лише від професійних дій фахівців, але й від зовнішніх умов.

Таким чином, результати емпіричного дослідження свідчать про те, що соціальний супровід сімей у СЖО у ВМЦСС має системний і комплексний характер. Найбільш поширеними є матеріальні та психологічні проблеми, а ефективність соціальної роботи у більшості випадків є достатньо високою. Водночас виявлені труднощі свідчать про необхідність удосконалення організації соціальної роботи, що потребує подальшого аналізу у наступному підрозділі.

Слід зазначити, що результати дослідження мають певні обмеження, зокрема невеликий обсяг вибірки, що не дозволяє повною мірою узагальнити отримані дані. Водночас вони відображають реальні тенденції у сфері соціальної роботи та можуть бути використані для подальших досліджень.

2.3. Оцінка результативності соціальної роботи та визначення системних проблем

Оцінка результативності соціальної роботи з сім’ями, які перебувають у СЖО, є важливим етапом аналізу ефективності діяльності соціальних служб, оскільки дозволяє визначити ступінь досягнення поставлених цілей, виявити сильні сторони практики та окреслити проблемні аспекти, що потребують удосконалення. Узагальнення результатів кейс-аналізу (підрозділ 2.1) та емпіричного дослідження (підрозділ 2.2) дає змогу здійснити комплексну оцінку ефективності соціального супроводу у Вінницькому міському центрі соціальних служб.

Як свідчать дані табл. 2.4, у 85% випадків соціальний супровід має високу або середню ефективність, що загалом підтверджує результативність діяльності ВМЦСС. Зокрема, у 40% випадків було досягнуто високого рівня ефективності, що проявляється у стабілізації життєвої ситуації сім’ї, усуненні кризових факторів та формуванні передумов для самостійного функціонування. У 45% випадків ефективність оцінено як середню, що свідчить про часткове досягнення поставлених цілей та необхідність продовження соціального супроводу.

Аналіз отриманих результатів дозволяє визначити основні критерії ефективності соціальної роботи з сім’ями у СЖО:

- ступінь подолання або зменшення впливу СЖО;
- рівень відновлення соціального функціонування сім’ї;
- підвищення самостійності клієнтів у розв'язання життєвих проблем;
- стабілізація психоемоційного стану членів сім’ї;
- попередження повторного виникнення кризових ситуацій.

Важливим чинником результативності соціальної роботи є різноманітність та комплексність соціальних послуг, що надаються сім’ям у СЖО. Зокрема, соціальний супровід передбачає не лише базову допомогу, але й

широкий спектр спеціалізованих послуг: консультування з питань сімейних відносин, підтримку одиноких батьків, допомогу у кризових ситуаціях, пов’язаних із народженням дитини, організацію взаємодії між членами родини, а також можливість тимчасового проживання у закладах типу «мати-дитина». Додатково здійснюється патронаж дітей, що дозволяє забезпечити їх захист та підтримку у СЖО. Такий комплексний підхід сприяє досягненню більш стійких результатів соціального супроводу [30].

Встановлено, що ефективність соціального супроводу значною мірою залежить від характеру проблеми. У випадках гострих кризових ситуацій, зокрема домашнього насильства (кейс 1), спостерігається висока результативність внаслідок оперативності втручання та застосування комплексних заходів. Водночас у роботі з внутрішньо переміщеними особами (кейс 2) досягнення стійких результатів має більш тривалий характер, оскільки залежить від зовнішніх соціально-економічних умов. У ситуаціях ризику соціального сирітства (кейс 3) ефективність визначається рівнем мотивації сім’ї та тривалістю соціального супроводу.

Поряд із позитивними результатами дослідження дозволило виявити низку системних проблем, які суттєво впливають на ефективність соціальної роботи та ускладнюють досягнення стійких змін у житті сімей.

Передусім слід відзначити ресурсні обмеження, які проявляються у недостатньому фінансуванні, кадровому дефіциті та обмеженості матеріально-технічної бази. За результатами анкетування, 100% фахівців вказали на нестачу ресурсів як одну з ключових проблем. Це призводить до надмірного навантаження на соціальних працівників, зниження якості індивідуальної роботи з клієнтами та обмеження можливостей надання комплексної допомоги.

Другою важливою проблемою є низька мотивація клієнтів до змін, яку відзначили 80% опитаних фахівців. У значній частині випадків сім’ї не демонструють готовності до активної співпраці, що ускладнює реалізацію індивідуальних планів соціального супроводу та знижує ефективність

втручання. Це особливо характерно для ситуацій, пов’язаних із тривалими соціальними проблемами або залежностями.

Суттєвим обмеженням є також недостатній рівень міжвідомчої взаємодії. Попри наявність співпраці з різними установами, 60% фахівців зазначили труднощі у координації дій між суб’єктами соціальної роботи. Це проявляється у затримках у наданні послуг, дублюванні функцій та недостатній узгодженості рішень, що негативно впливає на оперативність реагування у кризових ситуаціях.

Окрему групу становлять проблеми, пов’язані з комплексністю випадків. Як показали результати дослідження, більшість сімей мають одночасно кілька взаємопов’язаних проблем (матеріальні, психологічні, соціальні), що значно ускладнює процес соціального супроводу. У таких умовах досягнення стійкого результату потребує тривалого часу, залучення значної кількості ресурсів та застосування мультидисциплінарного підходу.

Важливим чинником, що впливає на результативність соціальної роботи, є також вплив зовнішнього середовища, зокрема умов воєнного стану. Зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, погіршення економічної ситуації та підвищений рівень психологічної напруги у суспільстві створюють додаткові виклики для діяльності соціальних служб. Це обмежує можливості досягнення швидких і стабільних результатів навіть за умови ефективної роботи фахівців[27].

Аналіз також засвідчив наявність певних організаційних труднощів у процесі ведення документації та реалізації процедур соціального супроводу. Надмірна бюрократизація процесів зменшує час, який соціальні працівники можуть приділити безпосередній роботі з клієнтами, що негативно позначається на якості послуг.

З метою узагальнення виявлених проблем та визначення напрямів їх вирішення сформовано аналітичну таблицю (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Системні проблеми соціальної роботи та шляхи їх вирішення

Проблема	Прояв	Наслідки	Рекомендації
Недостатність ресурсів	Брак фінансування, кадрів	Зниження якості послуг	Збільшення фінансування, розширення штату
Низька мотивація клієнтів	Пасивність, відмова від співпраці	Низька ефективність супроводу	Використання мотиваційних технологій
Слабка міжвідомча взаємодія	Неузгодженість дій	Дублювання функцій	Розвиток командного підходу
Бюрократизація	Надмірна документація	Менше часу на клієнта	Спрощення процедур
Комплексність проблем	Поєднання кількох СЖО	Ускладнення роботи	Індивідуалізація підходу
Вплив воєнного стану	Стрес, ВПО, травматизація	Зростання навантаження	Розробка спеціалізованих програм

Джерело: складено автором на основі проведеного емпіричного дослідження

Таким чином, оцінка результативності соціальної роботи у ВМЦСС свідчить про її загальну ефективність та доцільність застосування комплексного підходу до соціального супроводу сімей у СЖО. Водночас виявлені системні проблеми - ресурсні обмеження, низька мотивація клієнтів, труднощі міжвідомчої взаємодії, складність випадків та вплив воєнних факторів - зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення організації соціальної роботи.

Додаткове розуміння шляхів підвищення ефективності соціальної роботи дає аналіз закордонного досвіду. У країнах Європейського Союзу та США соціальна підтримка сімей у складних життєвих обставинах має більш системний і програмно орієнтований характер. Зокрема, у Швеції соціальні послуги надаються на рівні муніципалітетів і включають консультації, тимчасове житло та комплексну підтримку сімей. У Франції функціонує

розгалужена система фінансової допомоги через CAF, яка охоплює підтримку дітей, житла та соціальної інтеграції [48]. У Німеччині реалізуються програми «Familienhilfe» та «Frühe Hilfen», спрямовані на раннє втручання та підтримку батьків. Зокрема, програма «Frühe Hilfen» належить до сфери ранніх інтервенцій у дитинстві (Early Childhood Interventions) і активно розвивається з середини 2000-х років.

Особливістю німецької моделі є міжсекторна взаємодія соціальної роботи, системи охорони здоров'я та служби у справах дітей, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до підтримки сімей. Програма орієнтована передусім на сім'ї з підвищеним рівнем ризику, зокрема соціально вразливі групи, і передбачає раннє виявлення проблем, надання консультативної допомоги, соціального супроводу та, за потреби, довготривалої підтримки. Важливим елементом є також розвиток локальних мереж допомоги, які координують надання послуг, забезпечують доступність ресурсів та реалізують принципи добровільності, недискримінації, орієнтації на потреби сім'ї та її ресурсний потенціал[19].

Шляхи подолання виявлених труднощів, зокрема низької мотивації клієнтів, розкриваються через аналіз практик США, Австралії та країн ЄС, систематизованих В. Давиденко. На відміну від традиційних моделей, у цих країнах пріоритет надається нестигматизуючому підходу, коли послуги інтегруються в роботу шкіл чи медичних центрів, що знімає з сім'ї ярлик «проблемної» та полегшує перший контакт із фахівцем. Крім того, акцент переноситься на стратегію розширення можливостей (empowerment), де фахівці не просто надають ресурси, а стимулюють родину до самостійного пошуку рішень. Досвід Великої Британії також демонструє ефективність роботи у звичних для людей локаціях (парках чи громадських просторах), що дозволяє налагодити сталу взаємодію з «важкодоступними» сім'ями. Таке зміщення фокусу з контролю на партнерство є критично важливим для вдосконалення української системи соціального супроводу[13].

Аналіз цих практик свідчить, що ключовими чинниками ефективності є системність соціальної політики, раннє виявлення проблем, індивідуалізація допомоги та розвинена міжвідомча взаємодія. У порівнянні з цим, в Україні спостерігається недостатній рівень програмної підтримки сімей, що знижує довгострокову ефективність соціального супроводу [30].

Отримані результати підтверджують, що підвищення ефективності соціального супроводу потребує не лише удосконалення професійної діяльності фахівців, але й комплексних змін на рівні системи соціального захисту.

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи здійснено практичний аналіз реалізації соціальної роботи з сім’ями, які перебувають у СЖО, на прикладі діяльності Вінницького міського центру соціальних служб, що дозволило оцінити ефективність застосованих методів і технологій у реальних умовах.

У процесі дослідження встановлено, що діяльність Центру має комплексний і системний характер та спрямована на надання різнопланової допомоги вразливим категоріям населення. Визначено, що ефективність роботи установи значною мірою забезпечується міжвідомчою взаємодією, яка дозволяє поєднувати соціальну, психологічну, правову та інформаційну підтримку. Водночас виявлено, що результативність надання послуг залежить не лише від професійних дій фахівців, а й від зовнішніх умов, зокрема ресурсного забезпечення громади та доступності соціальної інфраструктури.

Аналіз конкретних кейсів соціального супроводу дав змогу простежити особливості застосування різних форм і методів роботи залежно від типу проблеми. Встановлено, що у ситуаціях, пов’язаних із загрозою життю та здоров’ю (домашнє насильство), визначальним чинником ефективності є своєчасність реагування та використання кризових механізмів допомоги. Поєднання екстреного втручання, психологічної підтримки та правового

захисту дозволяє швидко стабілізувати ситуацію та забезпечити безпеку клієнтів.

У випадках соціального супроводу внутрішньо переміщених осіб встановлено, що процес досягнення позитивних результатів є більш тривалим і залежить від наявності зовнішніх ресурсів, зокрема можливостей працевлаштування, доступу до освітніх і соціальних послуг та рівня інтеграції у громаду. Це зумовлює необхідність поетапного підходу та постійного моніторингу результатів.

Дослідження кейсів, пов’язаних із ризиком соціального сирітства, показало, що ефективність соціального супроводу у таких ситуаціях визначається тривалістю роботи, системністю заходів та рівнем мотивації батьків до змін. Встановлено, що використання консультативних, освітніх і медіаційних методів сприяє підвищенню батьківської компетентності та збереженню сімейного середовища для дитини, однак потребує постійного контролю з боку соціальних служб.

Емпіричне дослідження, проведене шляхом анкетування фахівців ВМЦСС, дозволило виявити структуру отримувачів послуг, де домінують жертви насильства (30%) та ВПО (25%). Результати опитування підтвердили критичний вплив матеріальних труднощів (75%) та психологічних розладів (65%) на життєдіяльність сімей, що вимагає від соціального працівника виконання функцій не лише консультанта, а й медіатора та кейс-менеджера. Крім того, виявлено суттєвий розрив між потребами клієнтів та наявними ресурсами громади, що змушує фахівців шукати альтернативні джерела підтримки у благодійному секторі.

Оцінка результативності соціальної роботи засвідчила, що у 85% випадків супровід досягає своєї мети повністю або частково. Проте виявлено низку системних бар’єрів: надмірне навантаження на персонал, низька мотивація частини клієнтів до змін та недостатня узгодженість дій між суб’єктами соціальної роботи.

Аналіз показав, що бюрократизація процесів та необхідність ведення великого обсягу паперової звітності віднімають значну частину робочого часу, який міг би бути спрямований на безпосередню корекційну роботу з сім’єю. Виклики воєнного стану, такі як масова міграція та постійний стрес, створюють умови для професійного вигорання фахівців, що стає загрозою для стабільності надання послуг.

Таким чином, результати другого розділу підтверджують, що ефективність соціальної роботи з сім’ями у СЖО визначається комплексом взаємопов’язаних чинників. Для підвищення результативності необхідно змістити акцент із формального виконання процедур на розвиток мотиваційних технологій роботи з клієнтами та автоматизацію звітності. Отримані дані стають підґрунтям для розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи соціального супроводу, які будуть представлені у наступних розділах роботи.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання кваліфікаційної роботи було досліджено особливості соціальної роботи з сім'ями, які опинилися у СЖО, з урахуванням сучасних соціальних викликів та умов функціонування системи соціального захисту населення в Україні.

На основі проведеного аналізу встановлено, що кількість сімей, які потребують соціальної підтримки, має тенденцію до зростання, що зумовлено погіршенням соціально-економічної ситуації, наслідками воєнного стану, вимушеним переміщенням населення, втратою джерел доходу та загальним підвищенням рівня соціальної вразливості. У ході дослідження з'ясовано, що найчастіше до категорії сімей, які перебувають у СЖО, належать малозабезпечені сім'ї, багатодітні родини, сім'ї внутрішньо переміщених осіб, сім'ї, в яких наявні випадки безробіття, насильства, залежностей або тривалих хвороб.

За результатами аналізу практичної складової дослідження встановлено, що основною формою роботи з такими сім'ями є соціальний супровід, який дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до кожної родини. У процесі соціального супроводу здійснюється оцінка потреб сім'ї, визначаються її основні проблеми, розробляється індивідуальний план роботи та проводиться систематичний контроль за його виконанням. Встановлено, що найбільш ефективними є ті випадки, коли робота здійснюється комплексно із залученням різних фахівців - соціальних працівників, психологів, педагогів, медичних працівників.

У ході дослідження було виявлено, що значна частина сімей потребує не лише матеріальної допомоги, але й соціально-психологічної підтримки, консультування, сприяння у працевлаштуванні, відновлення соціальних зв'язків та формування навичок самостійного подолання життєвих труднощів. Це свідчить про необхідність переходу від переважно допоміжної моделі

підтримки до активної, спрямованої на підвищення самостійності та відповідальності сім'ї.

Окрему увагу в роботі приділено аналізу проблем, з якими стикаються фахівці соціальної сфери. Встановлено, що до основних труднощів належать велике навантаження на одного спеціаліста, обмеженість матеріальних і кадрових ресурсів, недостатній рівень міжвідомчої взаємодії, а також складність роботи з сім'ями, які не завжди готові до співпраці. Крім того, у сучасних умовах значно ускладнює роботу необхідність реагування на наслідки психотравмуючих подій, пов'язаних із воєнними діями.

У процесі дослідження також з'ясовано, що ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від рівня довіри між фахівцем і сім'єю, своєчасності надання допомоги та системності роботи. Недостатня увага до профілактичної діяльності призводить до поглиблення проблем і переходу сімей у більш складні категорії, що потребують тривалішого та ресурсно витратного супроводу.

За результатами проведеного дослідження визначено конкретні напрями підвищення ефективності соціальної роботи з сім'ями у СЖО. Зокрема, доцільним є:

- посилення раннього виявлення сімей, які перебувають у групі ризику, з метою запобігання погіршенню їхнього становища;
- удосконалення організації соціального супроводу через чітке планування роботи та контроль результатів;
- розширення міжвідомчої взаємодії між соціальними службами, закладами освіти, охорони здоров'я та органами місцевого самоврядування;
- підвищення рівня професійної підготовки фахівців, зокрема у сфері роботи з травмою та кризовими станами;
- активізація роботи, спрямованої на розвиток навичок самодопомоги у сімей, формування їхньої відповідальності за власне життя;

– покращення доступу до соціальних послуг, у тому числі для внутрішньо переміщених осіб.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують, що соціальна робота з сім’ями, які опинилися у СЖО, повинна здійснюватися на засадах комплексності, системності та індивідуального підходу. Вона має бути спрямована не лише на подолання наявних проблем, але й на запобігання їх виникненню в майбутньому.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання у діяльності соціальних служб, центрів соціальних служб, а також у процесі підготовки фахівців соціальної сфери. Запропоновані рекомендації можуть бути впроваджені з метою підвищення якості надання соціальних послуг та покращення становища сімей, які потребують підтримки.

У цілому проведене дослідження дозволило глибше зрозуміти особливості соціальної роботи з сім’ями у СЖО та визначити реальні шляхи підвищення її ефективності в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про внесення змін до положення про Вінницький міський центр соціальних служб та затвердження його у новій редакції»: Рішення Вінницької міської ради №... від... 2024 р. (дата звернення: 20.03.2026).
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст. 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267119#Text(дата звернення: 18.03.2026).
3. Закон України «Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю»: від 21 черв. 2001 р. № 2558-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text (дата звернення: 26.03.2026).
4. Авраменко Д. А. Особливості соціально-психологічної допомоги сім’ям, що опинилися у складних життєвих обставинах. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2022. URL: http://ir.stu.cn.ua/123456789/26382(дата звернення: 26.03.2026).
5. Белевцова Я., Кравченко М., Дзюбенко О. Поняття «складні життєві обставини» у міждисциплінарному вимірі. Вісник ЛНУім. ТарасаШевченка. 2019. DOI: 10.12958/2227-2844-2019-6(329)-1-55-63
6. Бойко Л. В. Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах: метод. рек. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 146 с. URL: https://surl.li/rwzoyy(дата звернення: 26.03.2026).
7. Вдовиченко Р. П. Соціальна підтримка сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Наука та освіта в умовах воєнного часу. 2024. С. 138.
8. Вінницький міський центр соціальних служб: офіц. сайт Вінницької міської ради. URL: https://surl.li/ttraed(дата звернення: 27.03.2026).
9. Вінницький міський центр соціальних служб: сторінка у Facebook. URL: https://www.facebook.com/vmcsssdm (дата звернення: 15.03.2026).
10. Гайдамашко І., Полєхіна В. Соціальна робота з проблемними сім’ями в умовах сьогодення. Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. № 2 (11).

11. Гриценко Г. М. Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенції. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2024. № 47. С. 36–48. DOI: 10.33216/2218-5461/2024-47-1-36-48
12. Давиденко В. В., Жукова О. А., Дяденко Л. М. Моделі соціальної роботи з малозабезпеченими сім'ями: зарубіжні практики. Подільський науковий вісник. 2025. № 2 (34). С. 44–49. URL: https://pnv.in.ua/images/Magazine/2_2025/Davydenko_Zhukova_Djadenko.pdf (дата звернення: 23.03.2026)
13. Давиденко В. В., Жукова О. А., Рябіщук В. А. Зарубіжний досвід соціальної підтримки сімей у складних життєвих обставинах. Збірник наукових праць Креативний простір науково-практичної конференції «Креативна трансформація та модернізація сучасного суспільства», 11–13 травня 2025 року. м. Харків. URL: https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/crp_27.pdf (дата звернення: 20.03.2026)
14. Давиденко Г. В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу : [монографія]. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 314 с. URL: https://scholar.google.com/citations?hl=en&authuser=3&user=e8uyuXQAAAAJ (дата звернення: 24.03.2026)
15. Дворник О. Аналіз стану надання соціальних послуг сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах. Соціальна робота та соціальна освіта. 2022. № 1 (8). С. 65–76.
16. Дуля А. В., Лехолетова М. М., Нємцова А. С. Соціальний супровід вразливих сімей з дітьми у складних життєвих обставинах. Соціальна робота та соціальна освіта. 2025. № 15 (2). С. 80–90.
17. Дуля А. В., Лютий В. П. Класифікація різних груп отримувачів соціальних послуг за ознаками соціальної дезадаптації, виключеності та вразливості. Ввічливість. Humanitas. 2024. № 5. С. 11–18. DOI: 10.32782/humanitas/2024.5.2
18. Захлєбний М. П. Матеріали звіту з технологічної практики у Вінницькому міському центрі соціальних служб: звіт. Вінниця, 2026.

19. Зінченко П. Вторинна травматизація соціальних працівників: профілактика емоційного вигорання у роботі з військовими. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. 2026. С. 248.
20. Зозуляк-Случик Р., Кіращук М. Вплив емпатійності на професійну діяльність фахівців соціальної сфери. Рекомендовано до друку вченою радою педагогічного факультету ПНУ ім. В. Стефаника. 2024. С. 210.
21. Комар І. В. Соціальні аспекти технології раннього втручання. Global Trends and Direction of Scientific Research Development: XXXII International scientific and practical conference (July 31–August 2, 2024). Hamburg, 2024. С. 162.
22. КорпачН. Соціотерапевтичнийпідхідусоціальнійроботіздітьмитасім'єю, якіопинилисьускладнихжиттєвихобставинах. Заред. А. В. Лякішевої, Г. І. Слозанської, В. В. Захожого. Луцьк, 2021. С. 271.
23. Кримчак Л. Ю. Моделі консультування сімей із дітьми та їх інтеграція в соціальну роботу: досвід Німеччини, Франції та США. Інклюзія і суспільство. 2025. № 2. С. 5–11. DOI: 10.32782/2787-5137-2025-2-1
24. Лучко М., Надвинична Т. Психологічна допомога сім'ям за складних життєвих обставин. Психологія і суспільство. 2018. № 3-4. С. 224–233.
25. Мартіросян Л., Григоренко К. Сучасні підходи до визначення поняття «складні життєві обставини». Рекомендовано до друку вченою радою педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 2024. С. 73.
26. Михайлишин Г. Й., Кулик І. В. Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні та зарубіжжі: зб. матеріалів ІІ міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 15–16 трав. 2024 р.): НАІР, 2024. 246 с.
27. Нетребенко А., Чиганов О. Розвиток соціальних послуг під час воєнного стану: виклики та можливості для України. Редакційна колегія. 2024. С. 70.
28. Останіна Н., Кунгурцева О. Соціальна робота з підтримки сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Рекомендовано до друку вченою радою педагогічного факультету ПНУ ім. В. Стефаника. 2024. С. 27.

29. Поліщук І. Соціальна підтримка сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах в умовах війни. Редакційна колегія. 2025. С. 208.
30. Роговська О., Жиляєв В. Зарубіжний досвід соціальної підтримки сімей в складних життєвих обставинах. Вісник ПДТУ. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. 2025. № 1.13. С. 104–114.
31. Рудяк В. О. Класифікація осіб, які потрапили у складні життєві обставини. Актуальні проблеми держави і права. 2020. Вип. 86. С. 197–203. DOI: 10.32837/apdp.v0i86.2438
32. Сапіга Л. Чинники формування міжособистісних стосунків у сім'ях, що опинилися в складних життєвих обставинах: збірник. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 301 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/40899/1/zbirnyk_2024.pdf
33. Сейко Н., Ситняківська С., Павлик Н. Кейс-технології у білінгвальній підготовці фахівців соціальної сфери. Соціальна робота та соціальна освіта. 2021. № 2 (7). С. 240–251.
34. Спіріна Т. П., Лях Т. Л., Рогожинська В. Є. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 27, № 3. С. 224–228.
35. Спіріна Т., Бодня А. Кейс-менеджмент у роботі з вразливими групами населення. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 2. С. 145–150. DOI: 10.32782/humanitas/2023.2.21
36. Столярик О. Ю. Багаторівнева стійкість у підготовці соціальних працівників до роботи в умовах кризи. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2025. № 1. DOI: 10.12958/1817-3764-2025-1-7-16
37. Столярик О. Ю., Семигіна Т. В. Орієнтовані на травму підходи: важливість у підготовці соціальних працівників та напрями розвитку. Педагогічна Академія: науковізаписки. 2024. № 10. DOI: 10.5281/zenodo.13895828
38. Трубавіна І. М., Каліна К. Є., Недря К. М. Зміст професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до соціальної підтримки сімей з дітьми з особливими потребами під час воєнного стану. Засоби навчальної та

науково-дослідної роботи: зб. наук. пр. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2022. Вип. 59. С. 105–119.

39. Хлівнюк Т. П., Кіріяк А. І. Соціальна інклюзія в контексті цифровізації: можливості та ризики для соціальної держави. 2024. DOI: 10.32782/2707-0409.2024.2.12

40. Ходак М. Ведення випадку як ключова технологія надання соціальних послуг. Рекомендовано до друку вченою радою педагогічного факультету ПНУ ім. В. Стефаника. 2024. С. 80.

41. Чернета С. Ю. Мультидисциплінарний підхід до надання соціальних послуг. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (26 листоп. 2024 р.) / за заг. ред. О. В. Лісовця. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2024. С. 89.

42. Шелест Н. О. Кейс-менеджмент як метод соціальної роботи з соціально вразливими категоріями населення. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. 2023.

43. Шпанчук Р. Стресостійкість як ключовий компонент професійної діяльності соціальних працівників в умовах воєнного стану. Соціальнаробота: становлення, перспективи, розвиток. 2026. С. 289.

44. Cavener J., Lonbay S. Enhancing ‘best practice’ in trauma-informed social work education. Social Work Education. 2022. Vol. 43, no. 2. P. 317–338.

45. Skochko M., Salata N. Impact of Digital Technologies on the Accessibility of Social Services for Vulnerable Population Categories. Social Work and Education. 2025. Vol. 12, no. 4. C. 650–660. DOI: 10.25128/2520-6230.25.4.7

46. Stoliaryk O., Semigina T. Working with ex-combatants in Ukraine: implications for local and international social work academia. Journal of Human Rights and Social Work. 2024. DOI: 10.1007/s41134-024-00331-1

47. Vîrgă D., Baciu E. L., Lazăr T. A., Lupșa D. Psychological capital protects social workers from burnout and secondary traumatic stress. Sustainability. 2020. Vol. 12, no. 6. P. 2246. DOI: 10.3390/su12062246

48. Weigl M., Haas S. Early childhood intervention programmes in German-speaking countries. Bundesgesundheitsblatt. 2024. Vol. 67, no. 12. P. 1368. DOI: 10.1007/s00103-024-03972-9

Додаток А

Анкета для соціальних працівників

щодо оцінки соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах

Вінницький міський центр соціальних служб

Шановний респонденте!

Анкета проводиться з метою дослідження ефективності соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Опитування є анонімним, результати будуть використані лише в узагальненому вигляді.

Блок 1. Загальна інформація

Вкажіть Ваш стаж роботи у сфері соціальної роботи:

□ до 1 року

□ 1–3 роки

□ 3–5 років

□ понад 5 років

Ваша посада:

□ фахівець із соціальної роботи

□ психолог

□ соціальний педагог

□ інше _____

Як часто Ви працюєте із сім’ями у СЖО?

□ постійно

□ часто

□ іноді

□ рідко

Блок 2. Характеристика клієнтів

З якими категоріями сімей Ви працюєте найчастіше?(можна обрати кілька варіантів)

□ сім'ї, які постраждали від домашнього насильства

□ внутрішньо переміщені особи

□ сім'ї з ризиком соціального сирітства

□ малозабезпечені сім'ї

□ сім'ї у кризових життєвих обставинах

□ інше _____

Оцініть поширеність проблем серед сімей у СЖО (за шкалою 1–5, де 1 - майже не зустрічається, 5 - дуже поширена):

Проблема	1	2	3	4	5
Матеріальні труднощі	□	□	□	□	□
Безробіття	□	□	□	□	□
Психологічні проблеми	□	□	□	□	□
Конфлікти в сім'ї	□	□	□	□	□
Соціальна ізоляція	□	□	□	□	□
Низька батьківська компетентність	□	□	□	□	□

Блок 3. Методи соціальної роботи

Як часто Ви застосовуєте такі методи?(1 - ніколи, 5 - дуже часто)

Метод	1	2	3	4	5
Соціальний супровід	□	□	□	□	□
Консультування	□	□	□	□	□
Психологічна допомога	□	□	□	□	□
Інформування	□	□	□	□	□
Посередництво (медіація)	□	□	□	□	□

Міжвідомча взаємодія	□	□	□	□	□

Які методи, на Вашу думку, є найбільш ефективними?(оберіть не більше 3 варіантів)

□ соціальний супровід

□ психологічна допомога

□ консультування

□ міжвідомча взаємодія

□ інше _____

Блок 4. Оцінка ефективності соціального супроводу

Оцініть загальну ефективність соціального супроводу:

□ висока

□ середня

□ низька

Оцініть ефективність за такими критеріями (1 - низька, 5 - висока):

Критерій	1	2	3	4	5
Стабілізація ситуації сім'ї	□	□	□	□	□
Досягнення цілей супроводу	□	□	□	□	□
Покращення психологічного стану	□	□	□	□	□
Підвищення самостійності клієнтів	□	□	□	□	□

Блок 5. Проблеми та труднощі

Які труднощі найчастіше виникають у Вашій роботі?(можна обрати кілька варіантів)

□ нестача фінансових ресурсів

□ велике навантаження

□ низька мотивація клієнтів

□ відсутність міжвідомчої взаємодії

□ емоційне вигорання

□ інше _____

Оцініть рівень впливу таких факторів на ефективність роботи (1 - не впливає, 5 - дуже сильно впливає):

Фактор	1	2	3	4	5
Мотивація клієнтів	□	□	□	□	□
Ресурсне забезпечення	□	□	□	□	□
Кваліфікація фахівця	□	□	□	□	□
Міжвідомча взаємодія	□	□	□	□	□

Блок 6. Відкриті питання

Які, на Вашу думку, основні недоліки системи соціального супроводу?

_____

_____

_____

_____

Які шляхи підвищення ефективності соціальної роботи Ви можете запропонувати?

_____

_____

_____

_____